

cova predvsem zato, ker je našel pri njem sorodno občutje, otožno melanholijo, ki je sanjavemu mestnemu otroku tako ugajala. Tako je razpoloženje obeh pesnikov na primer v poletnem jutru: »Že dan za gorami se svita / in veje že jutranji hlad, / v meglo še dežela zavita / in sanja še stari grad. / Na daljnem zbledelam tam vzhodu / iz noči mladi dan krvavi / po ranem, po vetrnem svodu / oblaček vesel se podi...« (Srpan). »V dali tam tiho i prijatno / Raskinulasъ berjozy tenъ / I svetit nebosklon otradno / I tiho vshodit novyj denъ. / Tam vešnyj, rezvuj veterok / Igraet, plešetsja s listjami / I darit laskami cvetok« (Utešenje).

Rad bi opozoril še na nekatere sorodnosti, ki jih ne moremo postaviti v odvisnost od Koljcova: »Radost šla je, a prišla / žalost in vse njene hčere / trpkost, zlost et cetera / pa še zamera vrh zamere« (Otožnost). »Radost prošumela / Bez ljubvi, bez sčastlja / Po miru skitajusъ / Razojdusъ s bedoju / S gorem povstrečajusъ« (Gorkaja dolja). »Ali ti si zvezda, / ki trepečeš vrh neba, / ali misel le otožna, / ki miru nocoj ne da?« (Vprašanje). »V duši človeka / Vznikajut mysli / Kak v dali tumanoj / Nebesnye zvjazdy« (Poet). In še: Koljcov, »Ne šumi ty rožbъ; Murn, »Žalost«, pred 1899.

Takih reminiscenc bi našli še nekaj v Murnovi poeziji. Toda precej problematičen bi bil očitek našemu pesniku, da si je na primer misel o begu sreče izposodil drugje, da ni mogla prav v njem, neodvisno od Koljcova, vznikniti paralela misli — zvezde ipd. S tem pa tudi ne izključujem možnosti, da se mu je prav taka in ne drugačna primerjava ali misel vrinila v zavest pač zato, ker jo je nekoč že nekje zasledil. To pa je tudi vse, kar moremo reči ob takih primerih.

Ocene in poročila

SLOVENSKA SLOVNICA V NEMŠČINI

Danski slavist Svane je v nemščini izdal slovnico slovenskega knjižnega jezika¹ za neslovenske slaviste. Razumljivo je, da se je v knjigi omejil zlasti na posebnosti, ki so za slovenščino značilne in zaradi katerih je slavistom mikavna. Že s te strani je slovnica za nas veliko opozorilo, saj nam kaže naše dolžnosti v obravnavi slovenščine, tudi v knjižni obliki. Svanejeva knjiga razodeva zanesljivo poznanje in snovi, velikansko prizadevnost in vestnost v obravnavi, tako da nam more biti samo v spodbudo. Skoraj je ni stvari, ki bi jo mogli očitati kot napako ali neskrbnost, čeprav se bo domačin pogosto ustavil, zlasti ob naglasih, in oporekal; slednjič bo pa moral vendarle priznati, da nedoslednosti ali nedognanosti ni zakrivil pisec sam, marveč mi doma, ker stvari nismo dognali. Kako bi jih torej mogli zameriti slovníčarju danskega rodu, če pa mora zajemati podatke iz nad 50 let starih virov in pripomočkov, ko pa novejših ni? Zato knjiga v celoti zasluži vse priznanje in pohvalo. Sami bi se pa morali ob nji globoko zamisliti in se resno vprašati, ali je vse naše praktično slovníčarjenje zadnjih 30 let na pravi poti.

Opombe v naslednjem torej niso očitek Svaneju in njegovi slovnici, marveč nam samim, ker v 40 letih, kar gojimo slovenščino na lastni univerzi, nismo ustvarili zanesljivih sodobnih pripomočkov, po katerih bi se tuj slavist mogel poučiti o našem knjižnem jeziku, tudi o takih drobnostih, kakor so naglasne intonacije v knjižni slovenščini. Edina opomba, ki bi jo mogel pripisati neposredno na račun avtorja, je poleg nekaterih drugih malenkosti spozaba (lapsus) v § 119, kjer navaja pod 2) za 1. os. dv. končnico *-sya (-sve)* namesto *-va (-ve)* pri glagolih *bova, dava, greva, veva*

¹ Gunnar Olaf Svane, Grammatik der slovenischen Schriftsprache. Kopenhagen 1958. Str. 152.

(kakor jih pravilno navaja pri obravnavi teh glagolov svoje 6. spregatve v §§ 216 do 221); spodrsrljaj sta povzročili *-sta (-ste)* za 2. in 3. os. dv., ki neposredno sledita.

Osupnil sem ob pridevniških paradigmah v §§ 60, 63 in 66, kjer v 4. sklonu edn. za srednji spol navaja poleg oblik na *-o* tudi rodilniško obliko na *-ega*. Tega neposredno ni dobil avtor v nobeni slovenski slovnici, marveč je prenesel obliko v paradigme iz sintakse (§ 260, 10), kakor da slovenščina uporablja to obliko, kadar se samostojno stoječi pridevnik nanaša na kak prejšnji samostalnik sr. spola. Opira se na zgled iz Prežihovega Voranca: *Bolje je umreti nego živeti življenje, kakršnega živim jaz*. Tega zgleda tudi ime Prežihovega Voranca za knjižni jezik še ne more upravičiti; Slov. slovnica 1956 take primere še zmeraj označuje za nepravilne ali napačne (str. 84, op.). Vedeti je treba, da je Prežihov Voranc z ozemlja, ki sr. spola v jeziku ne pozna, pa se mu zato take zveze včasih vtihotapijo tudi v tisk. Saj so to tudi sicer zmeraj pogostnejše »napake« zlasti po časnikih. Dà, imamo celo primere, kjer se nam »pravilna« oblika zdi skoraj nemogoča in se »napačna« kar vsiljuje, n. pr.: »Z jadrom, ki ga je imel visoko obešenega na visokem jamboru ...« (časnik 1954). Na take zveze naletimo tudi pri sicer zelo skrbnih stilistih, n. pr. pravno ga ni moči siliti k *podjetju*, ki ga ima za dobrega (VI. Levstik, Izgubljene iluzije II, 162). Ko bi rekel: *ki ga ima za dobro*, bi nam zvenela ta zveza prislovno: *imeti kaj za dobro*. Še večkrat seveda srečujemo take primere pri relativnem zaimku *katerega, kakršnega* ipd., čeprav se nanašajo na samostalnik sr. spola. Te napake (za take zdaj še zmeraj veljajo!) se množe od leta do leta. Včasih bi nas nevtralna oblika prav motila, n. pr.: pri najinem prvem *družabništvu* (sem ga) nabrisal, zato se v drugega ne bo hotel spustiti (VI. Levstik, Izgubljene iluzije II, 202). Ko bi bil napisal »pravilno« obliko v *drugo*, bi utegnil kdo to razumeti prislovno v pomenu *drugič*, kar bi smisel spremenilo. Vsekakor je mikavno, da je ta preskok iz srednjega spola v možkega tako pogosten, da ga je opazil tudi tujec in ga postavil v sklanjatveni obrazec, česar si doma še dolgo ne bo nihče upal, saj po taki posebnosti v nevtralni sklanjatvi slovenščina odstopi od indoevropske skupnosti, kjer so povsod v sr. spolu tožilniki enaki imenovalniku.

Ustavil sem se ob § 59 pri trditvi, da za nedoločnim zaimkom *vsak* stoji zmeraj nedoločna pridevniška oblika. Trditev mi je bila v tej obliki nova, zato sem bil radoveden, od kod jo ima. Našel sem jo v Slov. slovnici 1956 (str. 120, t. 10). Tam stojita vzporedno *vsak* in *ves*, za prvim da stoji zmeraj nedoločna, za drugim določna pridevniška oblika. Zdi se mi, da je treba trditev zelo kritično omejiti in opredeliti, če hočemo, da bo pravilna. Res *vsak* po svojem pomenu meri na katero koli posamezno stvar, torej ne določeno; toda res je tudi, da so pridevniki za njim različno povezani s samostalnikom: nekateri določajo kakovost, drugi pa vrsto. Ali morem trditi, da *vsak* določilnemu pridevniku, ki s svojim samostalnikom tvori pravzaprav en sam pojem, vzame njegovo določilnost in jo spremeni v kakšnost? In vendar je gotovo, da lahko tudi tako določeni pojem s pridevnikom vred jemljem v misel vsakega posebej, n. pr.: *vsak lirični pesnik*; celo člane društva lahko delimo v dve skupini: stare in nove; celo v tem primeru bi lahko rekli: *vsak novi član, vsak stari član*, ker ti so oboji že člani; če bi pa meril na tiste, ki šele bodo in še niso znani, bi seveda rekel: *vsak nov član dobi izkaznico*. Prav tako je razloček med: *uporabi vsak prost čas* in *uporabi vsak prosti čas*. Prvega bi lahko izrazil povedno: *uporabi vsak čas*, ki je prost; drugega pa je razumeti tako, da je dan razdeljen na delovni in prosti čas; naj torej uporabi vsak t. i. »prosti čas«. Prav gotovo torej trditev ne drži za določilne pridevnike, marveč samo za kakovostne. Tudi za *ves* trditev v taki absolutni obliki ne drži — čeprav je že v Slov. slovnici 1947. Res je, da *ves* meri zmeraj na nekaj določenega, saj kaže njegovo celoto, popolnost obsega, torej mora biti določeno. Res je pa tudi, da *ves* lahko meri sploh samo na pridevnik in je v tem primeru le nekakšen poudarni prislovni izraz v pomenu *čisto, popolnoma*. Če kdo razglasi: *zasedel bom vsak prazen prostor*, je s tem čisto jasno povedal, koder koli bo kak prostor prazen; če pa reče: *zasedel je ves prazni prostor*, mora imeti v mislih čisto določen prostor, ki je prazen, saj zdaj govori o njegovem obsegu, da ga je zasedel le del ali v celoti. Tu so stvari čisto jasne. Toda čisto nekaj drugega mi pove *ves* v zvezi: *tedaj stopi predenj ves blaten človek, ves zaripel in zasopel*. Tu *ves* ne meri na človeka, marveč na stopnjo blatnosti, zariplosti in zasoplosti; lahko bi ga nadomestil s *čisto, popolnoma*. V tem bi slovenski *vsak* in *ves* skoraj lahko primerili l vezanjem francoskega *tout toute*: *toute chambre vide* vsaka prazna soba, *toute la chambre vide* vsa prazna soba, *la chambre toute vide* vsa (= čisto) prazna soba. A take drobnosti bi morali doganjati doma, od Danca tega ne moremo terjati.

Najobsežneje je obdelan v slovnici glagol, saj zavzema skoraj tretjino obsega (47 strani od 152). Za nas je nova in premisleka vredna zlasti razdelitev glagolov po sedanjskih obrazilih na *-em, -nem, -jem, -am, -im* in 5 nepravilnih glagolov (*sèm, dam, grem, jem, vem*). Ta v jedru Leskienova delitev je na prvi mah videti zelo preprosta, pri natančnejši obdelavi pa se je prav tako treba otepati z vrsto podrazdelitev kakor pri nedoločniških priponah. Svane je obdelal glagolske oblike zelo nadrobno. Vse gradivo (simplekse) je porazdelil v te vrste in razrede ter jih naglasno pregledal po Brezniku, Valjavcu in Pleteršniku. Tu so seveda mogoči pomisleki od zgloda do zgloda, ker naglas pač ni tako dognan, da bi mogel ustrezati vsem. To je prva gotovo najbolj kočljiva točka naše slovnice, ki nam bo delala še veliko preglavic. Toda mislite si: vse, kar je v slovnici slovenskega, je akcentuirano, ne le po mestu in vokalni kvaliteti, marveč tudi po rastoči in padajoči intonaciji. Cesar si ne upamo mi, tega se loti tujec, ker mu je to pač zanimivost našega jezika. Ko bi tako dobro čutil tveganost takega početja, kakor jo čutimo sami, bi se tega najbrž ne bil lotil; toda tujcu so ta vprašanja manj pisana in živa, zato pogumneje brska po njih.

Kdor ima uho za intonacijo in čuti njeno razločevalno vrednost za pomen besed in stavka, mu je žal, da jo zanemarjamo; ve pa tudi, kako različne intonacije imajo posamezni govori (kateri jo sploh še poznajo), ker je tu tako mogočno gospodarila analogija. Poiskati iz vsega tega smotrni sistem, ki bi bil vsaj kolikor toliko vsem sprejemljiv, je skoraj Sizifovo delo. Zanimivo je, kako pridno so se ukvarjali s tem delom pred 1918, ko so teoretično rekonstruirane oblike potrpežljivo ostale v slovarjih in slovnica, ne da bi se bil kdo praktično zanje zmenil. Toda že Breznik je 1917 z izdajo svoje slovnice moral občutiti, kako tvegano je stvar praktično uvajati v šolo: saj njegova slovnica največ zaradi poudarkov ni bila odobrena za šolsko knjigo. Kakor hitro je bilo treba teorijo spraviti na oder po 1918 v slovensko narodno gledališče z zglodno zborna izreko in v šolo, je bilo konec vse gotovosti in trdnosti v opredeljevanju intonacij. Ko so 1931 in 1932 prišle v srednjo šolo prve z naglasi nabodene slovenske čitanke, so se jih ustrašili kakor ježevih bodic; vstal je preplah, da je upadel pogum. Če je intonacijsko poudarjanje za praktično uporabo tako nepotrebno, čemu bi ga potem vlačili po slovnica in slovarjih, čemu bi ga sploh gojili? Tako je začelo giniti tudi iz slovnice in slovarjev ter se umaknilo preprostejšemu, ki zaznamuje le mesto, dolžino in kvaliteto vokala. Tako se mora domač in tuj slavist v zadevi intonacij še zmeraj zatekati k Breznikovi slovnici 1916, rajši ko k zadnji izdaji 1934, ker ima le-ona več naglasov z intonacijo; zatekati se mora v Pleteršnika, ki ima marsikak naglas res le teoretično dognan, in k Valjavcu, ki je pred 70 leti na dolgo obravnaval slovenski poudarek v Radu Jugoslav. akademije. V zadnjih 30 letih smo dobili odlična dela Fr. Ramovša s področja historične slovnice in dialektologije, ki povečini (razen Morfologije kar skoraj vsa) upoštevajo tudi intonacijo. Za knjižni jezik pa nismo dobili ne slovnice ne slovarja, ki bi urejal to stran jezika in jo dopolnjeval po najnovejših ugotovitvah. V SP 1935 smo pač dobili začetke pravorečja, celo pogovorne oblike, toda brez intonacije; SP 1950 je vztrajal na istem načelu in nova izdaja, ki je v pripravi, seveda tudi. In vendar bi ravno tak slovar moral iti za tem, da bi nam pokazal zadnjo stopnjo jezika tudi v tem pogledu in se dopolnjeval od izdaje do izdaje. Po Brezniku smo 1947 dobili novo slovensko slovnico, ki je zrasla iz srednješolskih čitank in se ni nikoli — tudi ne 1956 — povzpela od tega, da bi poudarjanje poglobila prav do intonacije. Dobili smo obsežno Bajčevo Besedotvorje, ki razbira naše besedje po tvorbenih kategorijah, toda brez poudarkov. Tu bi bila lepa priložnost, da bi nam poskusil razodeti tudi skrivnost intonacije in metatonije in analogije po različnih priponskih skupinah. — Ali si po vsem tem morete predstavljati, kakšno občudovanje vredno pridnost in vestnost pomeni Svanejeva knjiga, v kateri so vsi slovenski zgledi zaznamovani s poudarki, tudi intonacijskimi? Sam pravi v uvodu, da ni ne enega zapisal po svoji kombinaciji, marveč se vsak opira na pisan vir ali na zanesljivo uho domačina pri nas. Tako delo človek občuduje, pa naj se še tolikokrat spotakne ob posameznih naglasih, ki mu niso všeč; temu ni kriv Svane.

Kako naj tuj slavist zapiše n. pr. *kdor*, če dobi pri Pleteršniku *kdòr*, pri Valjavcu 1894 *kdór* z rastočo, pri Brezniku 1916 pa s padajočo intonacijo, kar je prav gotovo še najbliže obliki *gdur* iz 16. stoletja. Svane se je odločil za Pleteršnika. Slovniciarji se razhajajo n. pr. pri poudarjanju odvisnih sklonov zaimka *nihče*; ujemajo se v rastoči intonaciji *kógar, kómur* itd.; pri *nikógar, níkómur* pa ima Valjavec rastočo, Breznik (1916) in po njem Svane pa padajočo intonacijo. Prav tako

imajo vsi trije in za njimi Svane *kâr* in *nič*; vsi imajo v odvisnih sklonih rastočo intonacijo pri *česar*, *čémur* itd., v nikalni pa se razhajajo: Valjavec (1894) ima rastočo *ničesar*, *ničémur* itd., Breznik (1916) in za njim Svane pa padajočo intonacijo. Mislim, da so po govorih povečini izenačili oblike; v svojem izgovoru imam n. pr. padajočo intonacijo v pozitivnih in negativnih oblikah: *kdór*, *kógar*, *kómur* itd. kakor v *nikógar*, *nikómur* itd.; enako s padajočo intonacijo *česar*, *čémur* prav kakor *ničesar*, *ničémur* itd. Če ima Pleteršnik *nékoč* s padajočo intonacijo, SP pa *nekóč* brez označene intonacije, je avtor moral izbirati med mestom in intonacijo; vzel je Pleteršnikovo padajočo intonacijo, mesto pa po SP 1950. Pleteršnikov poudarek je pač umeten in ni v knjižnem jeziku nikoli zaživel, pač pa *nékič* in *nékikrat* (oba s padajočo int.). Ali pa je *nekóč* s pad. int. (§ 228, 2) res splošen, je seveda drugo vprašanje. — Če Svane navaja *doklēj* poleg *odklēj*, *obklēj*, mora zardeti SP 1950, ker je ta nedoslednost že tam; Pleteršnik ima večinoma padajočo intonacijo na končnici *-ěj*: *doklēj*, *odklēj*, *osorēj*, *dosorēj*, *dotlēj* itd. Od tod ima *-ěj* s padajočo int. tudi Svane, ki je moral cepiti 60-letnega Pleteršnika na 10-letni SP.

Tudi Svane je upošteval nekatere novosti v poenostavljanju poudarjanja, vendar ne povsod srečno, se mi zdi. Tako je n. pr. pri pridevnikih tipa *širók* - *óka* (rast. int.), *zelén* - *éna* (rast. int.) v § 61 prevzel za določno obliko padajočo intonacijo, ohranil pa širok samoglasnik, torej *širóki* - *a*, *zeléni* - *a* (oboje s pad. int.). Taka cepitev stare intonacije na novo vokalno kvaliteto ni dobra, saj vemo, da dolg padajoči naglas pravzaprav ni združljiv s široko vok. kvaliteto. Če se odločimo za padajočo intonacijo, se moramo odločiti tudi za ozko kvaliteto vokala; tako se med ljudmi tudi dejansko govori, seveda v zvezi s tistim nesrečnim *ta*, ki je za knjižni jezik prepovedan: *ta šarók*, *ta zelén* s pad. int. Če pomislimo, koliko hrupa so 1931—1933 zbudile oblike *širóki*, *zeléni* (s pad. int.), te mora miniti vsako veselje, da bi se še kdaj komu nastavil. Podobno sta se ujela dolga padajoča intonacija in široka kvaliteta vokala v novih oblikah rod. mn. *gór*, *žén*; te se res govoré in jim zborni govor ne more zapirati vrat, saj so stare *gór*, *žén* (z rast. int.) že skoraj čisto izumrle. — Isto bi lahko rekli za *zgódilo*, *obródilo* ipd. Te oblike so res ljudske, toda reducirane v koncu: *zgódal*, *obródal*, *pərpétal* (vse s pad. int.). Kakor hitro jih presadimo v zborni govor s tremi zlogi, se nam zde izumetničene in nerodne, da slednjič sedemo v splošni tip poudarjanja na *-ílo* - *íli* - *íle*. Takih vprašanj je še več, te omenjam le za zgled, ob čem se človek ustavi in zamisli.

Ne vem, od kod ima Svane za sedanjiški deležnik (transgresiv) poudarek s pad. int. *-é*, ko ima vendar Breznik redno *-é* z rast. int. in se mi zdi ta zelo splošna in živa; tako beremo v § 124 in po paradigmah. Po SP 1950 in morda tudi Slov. slovnici 1956 je prevzel v sed. deležniku poudarek *-óč*, toda *-ěč*; po treznem preudarku se je le pokazalo, da je pravi deležnik tudi na *-ěč* *dolg*, le v pridevniku se je večinoma okrajšal.

Naglas je pri glagolu obdelan zelo nadrobno od skupine do skupine in pri vsakem simpleksu posebej od primera do primera; kaka zakonitost pa iz celote ni razvidna. Za učenje je to skoraj obupno.

Se o sintaksi besedo, dve, da vidimo, kaj ga zanima. Govori najprej o dvojnini, saj je slovenščina znamenita po tej indoevropski redkosti; nato obravnava funkcijo posameznih sklonov, govori o rabi števnikov, glavnih in vrstlinih, o rabi glagolskih oblik, zlasti sedanjika, velelnika, obeh transgresivov — na *-e* in na *-(v)ši* — deležnikov, zlasti obsežno o vezanju opisnega deležnika, česar po naših slovnicaх skoraj ni, ker nam je preveč v krvi, da bi bilo treba razlagati. Tudi tu so vsi teksti poudarjeni, še preveč, ker je poudarjal preveč po besedah, tudi enklitike, n. pr.: *tó krávo bóm prodál* (149), kakor da sta *tó in bóm*, izrecno poudarjena, pa sta vendar brez poudarkov v enklitični legi.

Malenkostnih pripomb bi se dalo še namesti, zlasti v tolmačenju slov. besedila. Tako n. pr. *pačká* ni *Butterfass*, marveč *Obstkern* (§ 38); *reci mi kdo, da nisem dobrih oči* prevaja: *komm nicht hieher und sage, dass ich nicht gute Augen habe* (§ 260, 4) namesto: *soll mir jemand sagen, dass ich nicht gute Augen habe* (eigentl.: *guter Augen bin*); ali: *govoril sem neumnosti* — *česa pijan človek ne stori* prevaja: *ich redete Unsinn* — *was ein betrunkenener Mann nicht tun soll* (§ 260, 6) namesto: ... — *was tut ein betrunkenener Mensch*. Toda vse to so malenkosti spričo občudovanja vredne pridnosti in vestnosti — pa tudi ljubezni, s kakršno razodeva svetu naš jezik. Zato Svaneju najprej čestitamo k uspelemu delu, pa se mu tudi zahvalimo zanj; sami se pa zamislimo in upoštevajmo opomin ob velikih nalogah, ki nam jih delo narekuje za slovnico knjižne slovenščine v bližnji prihodnosti.

B. R.